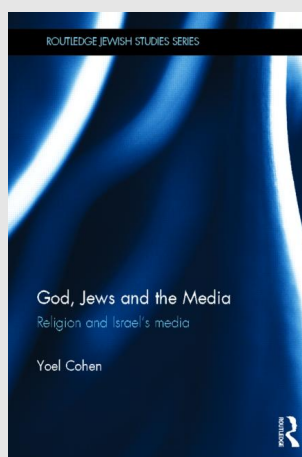

אינס גבל

תקשורת ויהדות, תקשורת יהודית

Yoel Cohen, *God, Jews and the Media: Religion and Israel's Media*, Routledge, 2012

כיצד סוקרת התקשורת את הדת היהודית? מה התרומה של התקשורת בהבניית הזהות הדתית של הקהל? כיצד מתפתחת תקשורת ייעודית לציבור החרדי? מה יחס ההלכה לתקשורת? אלה מקצת מהשאלות הנדונות בספר החדש של יואל כהן, *Jews and the Media: Religion and Israel's Media*. יחסי דת ומדינה ומקומם של הדת ושל הציבור הדתי בחברה הישראלית הם נושאים שמעסיקים את החברה הישראלית שנים רבות. לסוגיות אלה יש השלכות פוליטיות ותרבותיות מרחיקות לכת בתחומים שונים, וביניהם ביחס לתקשורת. עם זאת, על אף חשיבות הנושא, הוא לא זכה עד כה לתשומת לב מחקרית ראויה. רק בעשור האחרון החלו חוקרים

מים מדלִין, 24 (יהדות, ישראליות ורב־תרבותיות), תשע"ג

לבחון היבטים שונים של סוגיית דת ותקשורת. בהתאם לכך התפרסמו מחקרים שעסקו בדפוסי ההתקבלות ובהרגלי צריכת תקשורת בעיקר בקרב נשים חרדיות (נריה בן-שחר, 2008; לב-און ונריה בן-שחר, 2009; Livio, 2011; Gabel, 2011; Tenenboim, 2007). מחקר אחר בחן את השיח בתקשורת החרדית והתרכז בשיח הצניעות כמרכיב מרכזי בתרבות החרדית (נריה-בן שחר, 2011). מאמרים מוקדמים יותר סרטטו את השורשים ההיסטוריים של העיתונות החרדית (סופר, 2002; פרידמן, 1998) את הייחודיות של השיח בעיתונות החרדית (קפלן, 2000; קפלן, 2007). סוגיה נוספת שנידונה במחקר היא יחס הקהילה הדתית לתקשורת החילונית בכלל (קפלן ובלונדהים, 1998; צרפתי ובלייס, 2002; Campbell, 2011) ולטכנולוגיה בפרט (ברזילי וברזילי-נהון, 2006).

הספר של יואל כהן, *God, Jews and the Media: Religion and Israel's Media*, עניינו ביחסי הגומלין בין הדת היהודית, הציבור הדתי והתקשורת בנושא חשוב ורלוונטי לחברה הישראלית הן מטעמים אידאולוגיים-תרבותיים הן מטעמים סוציולוגיים ופוליטיים. במישור האידאולוגי-תרבותי יהדות היא מערכת ערכית המתייחסת לכל ההיבטים של חיי הפרט והחברה, ובהקשר זה היהדות דנה גם בסוגיות הקשורות בתקשורת. במישור הסוציולוגי-פוליטי הקהילה הדתית בישראל, הכוללת בתוכה זרמים שונים ויש לה נציגים בכנסת ובממשלה, מהווה פלח משמעותי בחברה הישראלית המטביעה את חותמה עליה. עם זאת, על אף חשיבותה של סוגיית יחסי הגומלין בין יהדות ובין תקשורת, עד כה לא נעשה ניסיון כולל להתמודד עם הנושא על כל היבטיו. על כך ראוי הספר לשבחחים.

בתחילת הספר מציע הכותב לדמיין סיטואציה שבה אלוהים מבקש להעביר מסרים לעם היהודי דווקא באמצעות הטלוויזיה הישראלית. פתיח זה מאפשר לכהן להתחקות אחר הממד התקשורתי של היחסים בין העם לאל כפי שהם באים לידי ביטוי במקורות. הקורא מתוודע אל העיסוק האינטנסיבי של הטקסט המקראי בתקשורת הבלתי אמצעית והמתווכת בין האל לעמו. לפיכך כבר בעמודים הראשונים של הספר מתגלה האופי הדואלי שלו: מצד אחד, הספר עוסק בסיקור הדת והציבור הדתי בתקשורת

ומסרטט את מפת התקשורת הדתית, ומצד שני, הוא בוחן את יחס היהדות לסוגיות שונות הקשורות בתקשורת שהעלו דיונים ומחלוקות הלכתיים, כגון לשון הרע או הלגיטימיות של פרסום בתקשורת. הספר מסרטט אפוא את יחסי הגומלין בין התקשורת ובין היהדות כמערכת מורכבת ורב-ממדית. לעתים הדגש מושם על היבטים תקשורתיים, לרבות ייצוג חרדים בתקשורת, התפתחות כלי תקשורת ייחודיים לקהילה או סיקור נושאים הקשורים לתחום הדתי. מנגד, לעתים כהן מדגיש את הדיון ההלכתי בנושאים שקשורים בתפקוד היומיומי של התקשורת, ואופי הדיון משתנה.

הספר נחלק לכמה חלקים, וכל אחד מהם בוחן היבט ייחודי. החלק הראשון עוסק תהליך המדיאטיזציה של היהדות, או במילים אחרות מה מקומה של התקשורת במקורות היהודיים. בהקשר זה כהן מסרטט את הבסיס התאורטי שמנחה אותו בספר ומעלה נקודה מעניינת שלא נדונה בספרות המחקרית, והיא חשיבות התקשורת בטקסט התנ"כי ובהלכה. כהן מסב את תשומת לבו של הקורא אל הפעולות התקשורתיות המופיעות בטקסט המקראי, כגון השימוש שעושה האל באנשים שונים במטרה להעביר מסרים לעם היהודי. בחלק זה נדונה סוגיה מרכזית המהווה את חוט השני בספר כולו, קרי יחסי הגומלין בין דת ובין תקשורת וההשפעות ההדדיות ביניהן. בהקשרים אלה מציג כהן פסיקות של רבנים בנושאים הקשורים בתקשורת, כגון צניעות, לשון הרע ופרסום.

בחלק השני מתייחס כהן לסיקור הדת בתקשורת החילונית, לרבות מערכת השיקולים ההופכת את הדת ואת הקהילה הדתית לגווניה לנושאים חדשותיים הזוכים לתשומת לב רבה מצד אמצעי התקשורת החילוניים. כהן מציין כי העיסוק בדתיים בתקשורת איננו פרופורציונלי למשקל הקהילה. נושא נוסף שנדון בחלק זה הוא צמיחת אמצעי תקשורת דתיים וחרדיים והדילמות המקצועיות והאתיות המלוות אותם. כמו כן כהן מתאר תהליך שהוביל להשתתפות הולכת וגוברת של עיתונאים דתיים בכלי תקשורת חילוניים. נוסף לכך פורס הכותב סדרה של סוגיות שעוסקות בסיקור קהילות דתיות בתקשורת, לרבות עימותים עם הרוב החילוני.

החלק השלישי בספר עוסק בסוגיות עכשוויות, והראשון שבהם הוא היחס של הקהילה הדתית לאינטרנט ולדילמות שהוא מעורר או העיסוק ההלכתי בפרסום.

בסוף הספר מופיעה רשימה ביבליוגרפית עשירה ועדכנית, ואין ספק שמי שירצה לחקור בתחום זה יוכל להיעזר בה.

הספר של כהן הוא חדשני בניסיון לדון בנושא סבוך זה מזוויות שונות, הן מהפן האקדמי של חקר התקשורת הן מהפן ההלכתי. לפיכך לעתים הוא חוקר תקשורת בעזרת כלים המקובלים בתחום, כמו ניתוח טקסטים או ראיונות, ולעתים הוא הופך לחוקר ההלכה. הניסיון לעסוק בנושא מזוויות שונות טומן בחובו סכנה נוספת: הכותב לא יכול היה לדון לעומק בכל אחד מההיבטים המועלים בספר. הספר איננו חף מחולשות. כהן מסתמך על נתונים שאינם תמיד מעודכנים. לדוגמה, בפרק שבו הוא מציג את ההתנהגות התקשורתית של הציבור הדתי ואת דפוסי הצריכה שלו, כהן משתמש בסקרים שהתפרסמו בשנות ה-90 של המאה שעברה.

למעשה הספר פותח צוהר למפגש המרתק בין תקשורת, דת ותרבות, ויש לקוות שמחקרים עתידיים יעמיקו ויעשירו את השיח במפגש עם נושא זה.

מקורות

לב-און, א', ונריה-בן שחר, ר' (2009). "פורום משלהן": עמדות ביחס לאינטרנט בקרב הגולשות בפורומים סגורים המיועדים לנשים חרדיות. *מסגרות מדיה*, 4, 67–105.

נריה בן-שחר, ר' (2008). *הנשים החרדיות ותקשורת ההמונים בישראל: דפוסי חשיפה ואופני קריאה*, עבודה לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", ירושלים: האוניברסיטה העברית.

____ (2011). "והאריכו נא שמלותיכן למען קדושת עמנו וקדושת בנותינו": שיח הצניעות במדורי הנשים בעיתונות החרדית 1960–1989. בתוך מ' שילה וג' כ"ץ (עורכים), *עיונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל – מחקרים חדשים על מגדר ביישוב ובמדינה* (עמ' 580–622). קריית שדה בוקר: מכון בן גוריון ואוניברסיטת בן גוריון בנגב.

____ (2011א). דימויים וייצוגים של נשים בעיתונות החרדית. 1948–2008. *קשר*, 41,

- צרפתי, א' ובלייס, ד' (2002), בין "מובלעת תרבותית" ל"מובלעת וירטואלית" — החברה החרדית והמדיה הדיגיטאלית, *קשר*, 23, עמ' 55–74.
- קפלן, ק' (2002). "יש רקבון רציני בחברה שלנו וצריכין להכיר את האמת": ביקורת עצמית בשיח הפנימי של החברה החרדית בישראל, בתוך: ש' וולקוב (עורכת), *מיעוטים, זרים ושונים: קבוצות שוליים בהיסטוריה* (עמ' 299–330). ירושלים: מרכז זלמן שזר.
- . (2007). *בסוד השיח החרדי*. ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.
- Campbell, H. (2011). Religion and the Internet in the Israeli Orthodox context. *Israel Affairs*, 17(3), 364–383.
- Gabél, I. (2011). The National-Religious Community and the Media: A Love-Hate Relationship. *Israel Studies*, 16(3), 51–72.
- Neriya-Ben Shahaar, R. & Lev-On A. (2011). Gender, religion and new media: Attitudes and behaviours related to the internet among Ultra-Orthodox women employed in computerized environments". *International Journal of Communication*, 5, 875–895.